

Ђорђе Ђурић
СРБИЈА У ПРВОМ
СВЕТСКОМ РАТУ
ИЛУСТРОВАНА ХРОНОЛОГИЈА

Е Д И Ц И Ј А
СРБИЈА 1914–1918

Уредник
Зоран Колунџија

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2014.

Издавање Едиције Србија 1914–1918
подржало је Министарство културе и информисања
Владе Републике Србије.

ЂОРЂЕ ЂУРИЋ

СРБИЈА У ПРВОМ
СВЕТСКОМ РАТУ
ИЛУСТРОВАНА ХРОНОЛОГИЈА

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ
Београд

1914

Карта из 1911. приказује делове Европе које Немачка и Аустроугарска планирају да анектирају и њихова даља освајачка стремења. Посебно је истакнута „Бајадска железница“ жила-куцавица немачкој продора на исток (L'ILLUSTRATION, 21. август 1915)

ОПШТЕ ПРИЛИКЕ И ПОЧЕТАК СВЕТСКОГ РАТА, РАТНА 1914.

Узроке за избијање Првог светског рата, свакако, треба тражити у сукобљеним интересима великих европских сила и њиховој борби за економску, војну и политичку превласт над Старим континентом крајем XIX и почетком XX века. До рата је дошло због сукоба европских сила око доминације над Европом, али и колонијама широм света.

Формални повод за рат био је Сарајевски атентат у коме је, на Видовдан, 28. јуна 1914. године, убијен аустроугарски престолонаследник Франц Фердинанд. Користећи тај повод Аустроугарска је објавила рат Србији, иако српска влада није била одговорна за атентат. Рат је потом прерастао у општеевропски и светски.

Први светски рат био је највећи ратни сукоб у дотадашњој историји човечанства. Трајао је од 28. јула 1914. до 11. новембра 1918. године. У њему је учествовало 36 држава у којима је живело $\frac{3}{4}$ ондашњег светског становништва.

Војске савеза Антанте и савеза Централних сила током 1914. године сукобљавале су се на Источном, Западном и Балканском фронту. Почетне офанзиве заустављене су у јесен 1914. и прешло се на дуго-трајни и исцрпљујући рововски рат.

Немачка је са закашњењем ушла у борбу за освајање колонија, јер је тек после уједињења 1871. године постала велика сила. Њен убрзан економски развој (напредак тешке индустрије, градња железница и моћне поморске флоте) и јачање њене војне снаге, Велика Британија и Француска су доживљавале као угрожавање њихове дотадашње превласти. У таквим условима у Европи су настала два војнополитичка савеза: Антанта и Савез централних сила. Савез Антанте чиниле су Француска, Русија и Велика Британија, док су у савезу Централних сила биле Немачка, Аустроугарска и Италија, мада је једним тајним споразумом из 1902. са Великом Британијом Италија своју припадност довела у питање. Супарништва ова два савеза су се све више заоштравала, што је почетком XX века проузроковало неколико великих међународних криза које умало нису довеле до рата међу њима. Највеће су биле Прва мароканска криза (1905–1906), Анексиона криза (1908–1909), Друга мароканска криза (1911) и донекле Скадарска криза (1913). То нису били само дипломатски спорови већ је долазило и до врло озбиљних војних претњи које су биле на ивици рата. Тада ипак није дошло до општеевропског војног сукоба, будући да велике силе још увек нису биле потпуно спремне за њега.

У Србији, после 1903. и Мајског преврата долази до промене спољнополитичке оријентације. Србија је покушавала да се ослободи притисака Аустроугарске, због чега је, иако формално није припадала ни једном савезу, тражила ослонац на Русију и западне силе Француску и Велику Британију. Србија је стајала на путу продора Централних сила на

← *официри Велике Британије, Русије, Немачке, Француске и Аустрије на маневрима у Цариграду 1912.*

Посећа немачкој цара Вилхелма II Танћеру 31. марта 1905. изавала је кризу познатију као Прва мароканска криза. У јавном обраћању Цар је говорио у цирилој независности Марока и тиме увредио Французе, који су ову земљу сматрали својом интересном зоном, што је брзо је довело до великих међународних спорова. Французе су подржале Велика Британија, Шпанија, Италија Русија и Сједињене Државе, а Немачку је, невољно, подржала само Аустријарска.

Франц Фердинанд био је страсивени ловац

← Вилхелм II и Франц Фердинанд у Конойншићу, јун 1914.

Аустроугарске џрује на маневрима код Сарајева јуна 1914.

Недељко Чабриновић

Надвојвода и
војвојкиња →

Аустроугарска војска је јуна 1914. године у околини Сарајева одржавала велике војне маневре провоцирајући и претећи тиме Србима. Тим поводом је у Сарајево дошао и аустроугарски престолонаследник, надвојвода Франц Фердинанд са супругом

Панорама Сарајева са
обележеним тачкама
бийним за ајенштајн

Софијом. На Видовдан 28. јуна 1914. млади Србин из Босне Гаврило Принцип извршио је атентат у коме је убио Франца Фердинанда и нехотице његову супругу. Принцип је припадао покрету Млада Босна и веровао је да се атентатима и личном жртвом може изменити аустроугарска политика према Србима и осталим Јужним Словенима. Његов чин имао је сасвим супротан ефекат. Широм Хабзбуршке монархије почели су прогони Срба. Разбијане су њихове радње, забрањивани листови. Почела су и масовна хапшења и интернирања, а у Босни су формиране паравојне снаге које су требале да заплаше и казне српско становништво.

Ратоборни кругови у Бечу су повели одмах агресивну кампању која је оптуживала српску владу за атентат иако она није била одговорна за тај чин. Тражено је хитно покретање рата против вишеструко слабије Србије уз наглашавање да је треба војнички поразити и понизити. Веровали су да би то повратило пољуљани ауторитет Аустроугарске,

Гаврило Принцип

Софија Хојтек

Тела Франца Фердинанда и Софије Хојтек у кайели у Бечу

Демолирана кафана Васе Чабриновића, оца Недељка Чабриновића

На расправи у судници (у средини Принцип)

Тражило се да истрагу о Сарајевском атентату у Србији воде аустроугарски истражни органи. После консултација са савезницима Србија је упутила умерен одговор прихватајући све услове изузев поменутог. Предложена је била и арбитража Хашког суда или посредовање великих сила, али Аустроугарској, већ решеној да уђе у рат, све то није било довољно и 28. јула 1914. је објавила рат Србији.

Телеграм аустроугарске владе којим објављује рат Србији 1914. године:

„Г. проф Леополд Берхтолд, аустроугарски министар иностраних дела, Г. Н. Пашићу, српског председнику министарства и министру иностраних дела. У Бечу, 15/28. јула 1914. год. Поштом српска краљевска влада није дала довољан одговор на ноту коју јој је предао аустроугарски посланик у Београду 23. јула 1914. (10. јула 1914. год.), царска и краљевска влада је принуђена да се сама побрине за заштити својих права и интереса и да у овоме циљу прибегне сили оружја. Аустро-Угарска се сматра, дакле, од овога тренутка у рату са Србијом.“

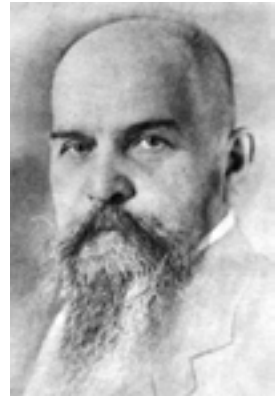
Николај Харџић
руски посланик

Николај Хенриховича Хартвиг (Николай Генрихович Гартвиг), био је руски посланик у Србији од 1909. до изненадне смрти 10. јула 1914. године. Један је од најзначајнијих учесника и сведока догађаја на Балкану уочи Првог светског рата. Припадао је групи руских дипломата словенофилске оријентације. За време свог мандата у Београду био је врло утицајан и поштован, а код српске јавности омиљен. Писано је за њега, да је био већи Србин од Срба. Овакве оцене су свакако претеране, али његова дела су несумњиво показала да је био пријатељ Срба.

После неуспеха балканске политике министра Извољског и окончања Анексионе кризе (1908–1909), у руској престоници Петрограду је формулисана нова политика чији незванични мото је био „Назад на Балкан”. Хартвиг је одиграо значајну улогу у стварању Балканског савеза, радећи са својим колегама на превазилажењу спорних питања између Србије и Бугарске. Покушао је и да 1913. године спречи избијање Другог балканског рата.

У односу на своје колеге, дипломатске представнике других држава, Хартвиг је у Београду имао посебан статус и значајан утицај.

У време јулске кризе, после Сарајевског атентата, Николај Хартвиг се залагао да смањи тензије између Аустроугарске и Србије, а са друге стране настојао је да у Петрограду обезбеди подршку Србији, како не би остала сама у евентуалном ратном сукобу. У тим напорима зауставила га је изненадна смрт у аустроугарском посланству у Београду 10. јула 1914. године. Због ове чињенице касније је настала изрека да је Хартвиг био прва жртва Првог светског рата. Он се тог кобног 10. јула 1914. са бароном Владимиром Гизлом, аустроугарским послаником у Београду са-

*Николај Харџић,
руски посланик
(амбасадор) на
Српском двору*

*Рејниј Александар,
барон Харџић и
генерал Аршамонов,
као јосићи на слави
16. јунијској јука у
Нишу, пре балканској
раји (сир. 18–19)*

*Влада и Дипломајски
кор на сахрани барона
Хартвиџа, који је
најрасно умро од
срчаног напада у згради
Аустријарској
посланства*

стао у његовом кабинету. Ту је доживео снажан инфаркт и убрзо умро. Као велики знак поштовања према покојнику, српска влада је затражила да Хартвиг буде сахрањен у Београду. Сахрањен је на Новом гробљу у Београду 13. јула 1914. уз највише државне почести. Сахрани су присуствовали принчеви Александар и Павле Карађорђевић, комплетна српска влада на челу са Николом Пашићем, дипломатски кор, градске власти, бројне делегације градова и ор-

*Никола Пашић ираћи
Хартвиџов ковчеџ*